

MILÉNIUM, STIEG A JÁ

EVA GABRIELSSONOVÁ
& MARIE-FRANÇOISE
COLOMBANIOVÁ

HOST

MILÉNIUM, STIEG A JÁ

MILÉNIUM, STIEG A JÁ

EVA GABRIELSSONOVÁ

& MARIE-FRANÇOISE COLOMBANIOVÁ

Brno 2012

Eva Gabrielsson, Marie-Françoise Colombani

Original title: Millenium, Stieg et moi

Original publisher: Actes Sud, 2011

Photo illustrations from the personal collection
of Eva Gabrielsson

Copyright © Actes Sud, 2011

This book is published by arrangement
with Literary Agency “Agence de l’Est”, Paris

Translation © Marek Sečkař, 2011

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2011, 2012
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7294-611-2 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7294-612-9 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7294-613-6 (Formát PDF pro čtečky)

ISBN 978-80-7294-614-3 (Formát MobiPocket)

*Til alla är som höll mig när jag inte höll i hop
själv. Och til är som stannade kvar efteråt.*

*Všem, kteří mě podrželi, kdykoli jsem zakolísala.
A všem, kteří vydrželi až dodnes.*

EVA GABRIELSSONOVÁ

PŘEDMLUVA

Ano, existuje záhada jménem *Milénium*. A k tomu různá další tajemství. Detektivky Stiega Larssona dávají podobně jako stíny v Platónově mýtu o jeskyni vyniknout jen určité podobě reality. Na pozadí však zůstává skryta řada příběhů, a ty vedou zase k dalším příběhům. Trilogie je plná různých odkazů. Některé mají původ v běžné každodennosti, zatímco jiné, ty nejpůsobivější, spojují Stiega Larssona a jeho družku Evu Gabrielssonovou, která po jeho boku prožila dvaatřicet let, se světy, jež náležejí jen jim: světem science fiction, bible, boje proti pravicovému extremismu, boje za lidská práva, skandinávské mytologie, špionáže...

V zasvěceném pohledu Evy Gabrielssonové se *Milénium* najednou jeví jako mnohem víc než jen světoznámá detektivka. Je to alegorie nikdy nekončícího osamělého boje za mravnost a spravedlnost — hodnoty, za něž se Stieg Larsson bil po celý svůj život. Ty knihy jsou pro Evu Gabrielssonovou zrcadlem společných prožitků a vzájemné lásky, ale také zhmotněním okamžiků hrůzy. Prvním z nich, tím nejdramatičtější, je samozřejmě Stiegův náhlý odchod ze světa. Sotva odevzdal rukopisy nakladateli, zabil ho srdeční záchvat; neuvěřitelného úspěchu své trilogie se tím pádem nedožil. Zbytek je už jen samá špína. Volné partnerství nemá ve Švédsku právní základ, a tak Eva přišla o veškeré dědictví po svém příteli. Jistotu dobu se dokonce obávala, že ztratí i právo obývat jejich malý byt, z něhož vlastnila jen polovinu. Další ranou pro Evu byl rostoucí „larssonovský průmysl“, který navíc funguje v naprostém rozporu s tím, jakým člověkem Stieg Larsson doopravdy byl. Televizní seriál, filmy,

knížky falešných přátel, nespočetné a často si protiřečící fámy... Skutečný Stieg Larsson, aktivista, feminista, novinář, samouk, který vstřebal nesmírné a velmi různorodé kulturní bohatství, zmizel a na scéně zůstal jen autor detektivních románů.

Celý Stiegův život byl od začátku až do konce jako opravdový román. Eva, hlavní postava této intimní ságy, se rozhodla poskytnout nám k němu několik klíčů. Tato zásadová žena, věrná a idealistická stejně jako Stieg, nepřistoupí na žádný kompromis. Ti, kteří ji znají, o ní něco vědí. Přátelé se na ni mohou spolehnout, tak jako se mohli spolehnout na jejího druha: v životě i ve smrti. Jiní se vydali cestou zrady a Eva se od nich odvrátila — stejně, jako by to udělal Stieg.

Dnes Eva bojuje o právo na duševní vlastnictví díla svého druha. Činí tak kvůli němu, protože právě jemu by se zásadně přičila představa, aby se *Milénium*, jeho články proti rasismu, jeho knihy o extrémní pravici, jeho texty z mládí staly zdrojem zisku. Bude-li její požadavek vyslyšen, poodhalí tajemství čtvrtého dílu, jehož genezi stejně jako v případech předchozích tří dílů sledovala přímo zevnitř. My, zapálení milovníci *Milénia*, tak můžeme doufat, že se se svými hrdiny ještě jednou setkáme. A nepřátelé Lisbeth Salanderové a Mikaela Blomkvista by se měli začít trást strachy. Ta kniha bude mít titul *Boží pomsta*. Nechtě vědí, že Eva, velká tanečnice salsy před tváří Věčnosti, je připravena dopsat jejich příběh a zatančit si vítězný tanec na jejich mrtvolách.

MARIE-FRANÇOISE COLOMBANIOVÁ

Lidé se mě často ptají, zda Švédové opravdu vypijí tolik kávy jako postavy v *Milénii*. Skutečně jí spotřebujeme hodně, vždyť po Finsku jsme země, kde se vypije nejvíc kávy na světě. Kdyby však mělo existovat byt' jen jediné pojítko mezi Stiegem Larssonem a Mikaelem Blomkvistem, bylo by to bezpochyby právě ono neuvěřitelné množství šálků kávy, které do sebe oba každý den nalili.

Závislost na kávě jsme měli se Stiegem společnou. Pěstovali ji v nás už od dětství. Když měl Stieg pět let, věk, kdy obvykle pijeme jen mléko, dávala mu babička kávu zcela bez zábran. Moje babička si počínala opatrněji, protože tu stále byla moje matka.

Káva byla pro nás zázračným lékem na všechny možné nesnáze, malé i větší. Byla synonymem intimity, společenství, pohostinnosti, doprovázela nás v okamžicích štěstí i při dlouhých, velmi dlouhých hovorech, které jsme vedli mezi sebou nebo s přáteli. Za těch dvaatřicet let společného života jsme asi docela výrazně zvýšili obrat kávového průmyslu. Experimentovali jsme se všemi možnými způsoby přípravy, ale nakonec jsme se vždy vraceli k pravé turecké kávě. Džezva u nás byla neustále na plotně.

Dnes už si kávu nedělám. Případně mi hloupé plnit konvičku jen z poloviny. Ta poloprázdná džezva by mi navíc připomínala, že Stieg už se na mě nikdy nebude dívat zpoza svého šálku očima zářícíma zvědavostí, jako malý chlapec, který si právě rozbaluje dárek. Už ho neuslyším, jak říká: „Tak povídej. Co jsi dnes dělala? Co nového jsi objevila?“

Lisbeth Salanderová v *Milénii* jednou ukončí konverzaci s Mikaelem Blomkvistem slovy: „Budu o tom

přemýšlet.“ Když jsem tu větu četla poprvé, musela jsem se smát. Kdykoli jsme se se Stiegem o něčem důležitém hádali a dostali se do slepé uličky, protože jsem odmítala přijmout jeho stanovisko, zakončila jsem diskusi pokaždé právě touto větou. Znamenalo to, že přejdeme k jinému tématu, aby konverzace nabrala neutrální a příjemnější směr. Po tomto signálu se jeden z nás zvedl, udělal kávu a opět z nás byli přátelé.

Dnes už kávu sama doma nepiju.

Přešla jsem na čaj.

Tuto knihu bych nejraději nebyla nikdy napsala. Vypráví o Stieгови, o našem společném životě, ale také o mém životě bez něho.

Dne 9. listopadu 2004 mi ho vzal infarkt. Byl to prokletý den. Ale již v minulosti se devátý listopad stal tragickým pro mnohé další. Mám na mysli rok 1938, Křišťálovou noc, kdy se nacisté vrhli na své židovské spoluobčany a učinili tak další krok na cestě ke konečnému řešení. Stieg památku Křišťálové noci ctil a každý rok se toho dne účastnil různých konferencí. Devátého listopadu 2004 měl mít přednášku v sídle ABF (Arbeternas Bildningsförbund), Dělnického vzdělávacího spolku.

V okamžiku jeho smrti jsem s ním nebyla. Jako architektka jsem byla pracovně v kraji Dalarna. Změnilo by se něco, kdybych mu v tu chvíli stála po boku? To se samozřejmě nikdy nedovím, ale ráda tomu věřím; skutečnost, že jsme spolu, přímo zázračně proměňovala každý okamžik našeho života.

„Stieg Milénium“, autor úspěšných detektivek, se narodil v červenci 2005, když vyšel první díl jeho trilogie. Potom přišlo filmové a televizní zpracování.

Milénium je přitom jen jedna epizoda Stiegovy životní dráhy, a především to není jeho životní dílo.

Stieg miléniového průmyslu mě nezajímá.

Blízký je mi můj společník v životě a můj spojenec ve všech věcech. Ten, kterého jsem hluboce milovala a s nímž jsem dvaatřicet let společně putovala. Člověk něžný, plný nadšení, vtipný, angažovaný, velkorysý... Žurnalista, feministka, aktivista, moje životní láska.

Když jsem ho ztratila, ztratila jsem část sebe samé.

Tento Stieg se narodil 15. srpna 1954...

V *Mužích, kteří nenávidí ženy*, prvním dílu *Milénia*, objeví Mikael Blomkvist fotografii pořízenou v den zmizení Harriet Vangerové při dětském průvodu v městečku Hedestad. Sbírá informace o tom, co se toho dne stalo, protože se chce dozvědět, kdo dívku tolik vystrašil. Vydá se tedy hledat pár turistů, kteří scénu před čtyřiceti lety vyfotografovali. Pátrání ho zavede do severního Švédska, nejprve do Norsjö a potom do Bjursele v kraji Västerbotten. Volba těch míst může působit zvláště, jsou to zastrčené kouty země, které Švédové většinou ani neznají. Stieg je však znal velmi dobře. Právě sem, k prarodičům z matčiny strany, ho v roce 1955 ještě jako nemluvně přivezli. Jeho rodiče Erland Larsson a Viviane Boströmová byli příliš mladí, aby se o něj mohli řádně starat, a brzy poté se přestěhovali na jih, tisíc kilometrů daleko odtud. V roce 1957 znovu změnili bydliště a usadili se v Umeå, městečku ležícím asi dvě stě kilometrů od Norsjö.

Mluvit o těchto místech a šířit jejich známost v obecném povědomí pro Stiega znamenalo vzdát hold malému společenství lidí, mezi nimiž prožil nejkrásnější okamžiky svého mládí. A poděkovat jim za to, co mu předali.

Stieg bydlel s dědečkem a babičkou v malém dřevěném domku na kraji lesa, s kuchyní a jediným pokojem, bez vody, elektřiny, dokonce i bez splachovacího záchodu. Domy tohoto typu, postavené nedaleko od statku, jsou pro švédský venkov typické. Tehdy se do nich na odpočinek stěhovali staří lidé, zatímco nová generace se ujímala hospodářství. Ten dům neměl žádnou pořádnou izolaci,

spáry mezi deskami byly vycpané zřejmě hoblinami, jak se to v takových příbytcích tou dobou dělávalo. Topilo se jen v kuchyňských kamnech na dřevo, na kterých Stiegova babička také vařila. V zimě teplota venku klesala až na 37 stupňů pod nulou a slunce vycházelo nanejvýš na půl hodiny denně. Stieg jezdil do vesnické školy na běžkách a na cestu mu svítil měsíc. Veden svou přirozenou zvědavostí neúnavně zkoumal okolní lesy, objevoval jezera a nové cesty a potkával se na nich s lidmi i zvířaty. Život byl těžký a Stieg musel využít všechn svůj důvtip, aby přežil. Taková existence ale vychovává samostatné, šikovné, velkorysé a altruistické lidi. Lidi, jako byl i Stieg.

Stieg vyprávěl, že jeho dědeček Severin, komunista a antifašista, prožil druhou světovou válku spolu s dalšími odbojáři v internačním táboře. Po válce se lidé na tyto aktivisty dívali skrz prsty. O této epizodě švédských dějin, svého času přecházené mlčením, se toho i dnes ví velmi málo. V roce 1955 odešel Severin ze Skelleftehamnu, kde pracoval jako dělník v továrně, a usadil se s manželkou a maličkým Stiegem právě v onom dřevěném domku. Spravoval kola a motory a také příležitostně pracoval na statcích v okolí; tak se mu dařilo uživit svou malou rodinu. Stieg ho velmi rád doprovázel při lovu nebo rybolovu. Na začátku *Mužů, kteří nenávidí ženy* přijme Stieg nabídku Henrika Vangera, strýce Harriet Vangerové, a nastěhuje se do „domku pro hosty“ nedaleko Hedestadu. Venku panuje krutá zima a Mikael popisuje „ledové květy“ na okenních tabulkách. Stejně jako ty, které Stieg okouzleně pozoroval v domě svých prarodičů, kde se na oknech srážela pára z lidského dechu a z hrnců, co neustále bublaly na plotně. Nikdy na tu krásu nezapomněl, ani na tu zimu, kterou popsal na základě vlastní zkušenosti. Měl drsné, ale šťastné dětství, plné radosti a lásky.

Na černobílých fotografiích se usmívá malý chlapec stojící mezi dvěma dospělými, kteří se z legrace nechali vyfotografovat v přestrojení. Dědeček a babička vstúpili Stiegovi přesvědčení, že v životě není nic nemožné. A také silný odpor k hromadění peněz. Dědeček měl starou fordku Anglia, jejíž motor pravděpodobně uvedl do chodu jen díky tomu, že to byl talentovaný mechanik a kutil. Přesně takové auto, s poznávací značkou kraje Västerbotten, Mikael hledá, neboť doufá, že ho přivede na stopu Harriet Vangerové. Stieg do *Milénia* vkloubil tisíce drobných detailů ze svého, mého i našeho společného života.

V prosinci 1962 Stiegův dědeček Severin Boström náhle umírá na srdeční záchvat (v padesáti šesti letech, stejně jako později jeho dcera, Stiegova matka). Babička zůstává ještě půl roku se Stiegem, ale život na samotě s malým dítětem je nad její síly, a tak odchází do oblasti poblíž města Skellefteå v kraji Västerbotten; Stieg ji tam bude každé léto navštěvovat až do její smrti v roce 1968.

Stiegův šťastný a bezstarostný svět z ničeho nic mizí. V necelých devíti letech se v Umeå setkává se svými rodiči Erlandem a Vivianne, kteří se vzali roku 1958, a se svým mladším bratrem Joakimem, narozeným roku 1957. Sotva je zná. Stieg často vyprávěl o dědečkovi a babičce, ale jen zřídka o svých rodičích. Podle toho, co mi vyprávěli velmi blízcí přátelé Stiegových prarodičů, ale za ním maminka Vivianne několikrát přijela. Na podzim 1963 nastupuje Stieg do základní školy ve městě. A jeho život se radikálně mění. Městské prostředí mu je cizí, připadá si v něm jako na nepřátelském území. Dosud bydlel v domku uprostřed přírody a přicházel si a odcházel, jak se mu zlíbilo; od nynějška však žije zavřený v malém bytě uprostřed města. Přejod od přírody k asfaltu je pro něj

bolestný. Rodiče celý den pracují, často jsou pryč, na rozdíl od dědečka a babičky, kteří byli vždycky k dispozici. Rytmus jeho života je teď přesnější, omezující; musí se podřídít pravidelnému časovému plánu.

Jméno Stieg se původně psalo bez *e*. Nevím přesně, kdy si tam to písmenko přidal, já jsem to vždycky viděla napsané takto. V Umeå žil ještě jeden Stig Larsson. Legenda praví, že si je lidé pletli, a proto ti dva losovali, kdo z nich si křestní jméno změní. Vím jen tolik, že když Stiegovi začaly z místní knihovny přicházet upomínky na knihy, které si půjčil druhý Stig, rozhodl se, že si jméno změní. Musím se smát, kdykoli slyším, jak jistí lidé vyprávějí o Stiegovi anekdoty, jako kdyby mu tehdy stáli po boku anebo jako kdyby jim ty příběhy důvěrně vyprávěl. Já jsem přitom jediná, kdo ty věci skutečně zná, a všechny informace tohoto druhu pocházejí z rozhovorů, které jsem poskytla.

V sedmnácti letech Stieg od rodičů odchází a stěhuje se do malé garsonky v suterénu domu, kde bydleli. Vím, že rozhodně nebyl šťastný, ale netuším, co přesně se v těch letech vlastně stalo. Mám ale pocit, že právě tehdy o sebe přestal pečovat a začal zanedbávat své zdraví. Jako kdyby to už nebylo důležité. Jako kdyby ani on sám už nebyl důležitý, pro sebe ani pro druhé.

Kromě těch vzácných příležitostí, kdy jsme si vyjeli na jachtě, Stieg podobně jako Mikael Blomkvist skoro nesportoval, jedl, co bylo zrovna po ruce, kouřil a pil, jak už jsem řekla, příliš mnoho kávy. Což ve spojení se stresem zřejmě přispělo k jeho předčasné smrti.

Od našeho setkání roku 1972 se Stieg do domu svého dětství vrátil jen jednou. Bylo to na podzim roku 1996.

Můj bratr, moje sestra a já společně vlastníme sedm hektarů půdy v kraji Västerbotten, kde leží Norsjö i Bjursele. Tento pozemek, částečně zalesněný, patří mé rodině

už celé generace. V devadesátých letech jsme se tam se Stiegem dvakrát vypravili pročistit les, který jsme měli na starost. Podruhé, v roce 1996, jsme tam strávili řadu dní těžkou prací v houštinách plných ovádů a hadů, tvrdě jsme dřeli, ale byli jsme rádi, že jsme utekli z města a mohli pracovat fyzicky. Naši sousedé v osadě Öttesmark se chtěli dozvědět něco víc o Stiegově dětství, a tak když jsme jednou vyhlásili padla, šli jsme se všichni podívat na domek jeho prarodičů.

Byl zamčený. Stieg přitiskl tvář k oknu. Nic se nezměnilo.

„Je to úplně stejné jako tehdy! Podívej, tam jsem spal já, v jedné posteli s dědečkem. Jsou tam pořád ta samá kamna! Vzpomínám si, jak vždycky do rána vychladla a jak jsme mrzli.“

Zkoumal každý čtvereční metr, každý strom, každý kámen, každou mez... Pomalu se mu začaly vracet vzpomínky. Byl dojatý, a já jsem byla zmatená. Takového jsem ho neznala. Dokonce i hlas se mu změnil. Byl vážnější, vřelejší, a mluvil docela potichu, skoro šeptal. Vyptávali jsme se ho a on vyprávěl jeden příběh za druhým. Když nastal čas k návratu, pořád opakoval: „Ještě chvíli, ještě chvíli...“ Nedokázal se z toho prostředí vytrhnout.

Když už se připozdívalo, najednou se na mě prosebně podíval a řekl:

„Evo, nemohli bychom ten dům koupit?“

„Ale miláčku, vždyť je to tisíc kilometrů od Stockholmu, to je moc daleko! Nemůžeme sem jezdit. Nemáme dost peněz ani času. Za chvíli by z toho byla zříčenina.“

Smutně zašeptal: „Ale... to je všechno, co mám.“ Vypadalo to, jako kdyby ho zaplavil nesmírný žal, jako kdyby se vrátil o víc než třicet let do minulosti a najednou ho znovu rvali z kořenů. Zůstali jsme tam dlouho, potichu,

a oba jsme přemýšleli, každý sám za sebe. Nakonec odevzdaně řekl: „Nejde to.“ A odešli jsme, s těžkým srdcem.

Ten domeček jsem si ze všech stran vyfotila. Potom jsem z fotografií sestavila koláž, zarámovala jsem ji a dala jsem mu ji. Měl z ní velkou radost a pověsil ji nad naši postel.

Často jsme o té cestě mluvili jako o nějakém magickém prožitku. V létě 2004, když odevzdal k vydání všechny tři svazky *Milénia*, jsme hodně přemýšleli o budoucnosti. Mimo jiné jsme si plánovali — později se o tom ještě zmíním — „naši chatičku na psaní“, kterou jsme chtěli postavit někde na ostrově. Oba jsme si ji každý zvlášť kreslili a potom jsme si vždycky sedli na pohovku, popíjeli kávu a své plány srovnávali. Často jsem se dívala na fotografie toho dřevěného domku a chtěla jsem mu udělat radost tím, že k chatě navrhnu stejný vchod a stejné modro-bílé dveře.

Kdosi mě upozornil, že kromě Mikaelovy sestry není v *Milénii* žádná normální matka — a vlastně ani žádná normální rodina. Matka Lisbeth Salanderové nedokázala svoji malou dceru ochránit. Zůstala pasivní vůči násilí svého manžela Zaly, a otevřela tak cestu k tragédii. Rány, které jí uštědřil, jí trvale poškodily mozek, zbytek života strávila v ústavu a zemřela relativně mladá. Pokud jde o ženy v rodině Vangerových, ty jsou v horším případě přímo špatné matky, jako třeba Isabella Vangerová, matka Harriet a Martina, která věděla, že její manžel zneužívá jejich syna a ten zase znásilňuje svoji vlastní sestru, ale „dělala jakoby nic“. V lepším případě jsou lhostejné. A některé ženy, jako třeba Erika Bergerová, vůbec nemají děti.

Když o tom přemýšlím, není to žádná náhoda. Stieg i já jsme vyrostli bez matek, oba nás vychovávali prarodiče. Avšak ani ta nejnejžnější a nejstarostlivější babička — a ty naše takové byly — nenahradí skutečnou maminku.

S touto generací, starší, než byli naši rodiče, jsme vyrůstali tak trochu jako v devatenáctém století, v době jen málo zasažené evolucí mravů. Prarodiče nám předali morální hodnoty dávných dob, striktní, přísné, někdy těžko snesitelné. Reputací člověka pro nás nebyly peníze a úspěch, ale počestnost a schopnost držet dané slovo. Tato pravidla byla nedotknutelná.

Stieg a já jsme měli hodně společného. Podobali jsme se jeden druhému myšlením i konáním. Připadalo nám to zábavné, ale nebylo na tom nic divného, protože jsme měli stejné kořeny.